

Demokrati er ingen garanti

Av: Bjørn Tore Rosendahl, fungerende direktør Stiftelsen Arkivet

(Publisert i Fædrelandsvennen 19. sep. 2014)

Ukraina og Irak preger nyhetsbildet for tiden. Demokratiet Russland har annektert Krim og gir militær støtte til opprørerne i øst-Ukraina. I Irak er ikke bare det skjøre demokratiet, men hele landet i ferd med å gå i oppløsning på en svært voldelig måte. Demokratiske valg i disse landene, forhindret ikke dette fra å skje. Hvorfor ikke?

Jernteppets fall i 1989 og Den arabiske våren i 2011 har mange likheter. Diktaturer skulle bli til demokratier, omveltningene kom etter brede folkelige protester, og demokratiske valg kom veldig raskt.

I Øst-Europa gikk overgangen til demokrati stort sett bra. En virkelig diktator har man i dag kun i Hviterussland. I Russland har Putin vunnet valg etter valg siden 1999, enten som statsminister eller president. Hans systematiske svekkelse av det russiske demokratiet har i denne perioden bidratt til å styrke hans posisjon. Putins popularitet har økt ytterligere etter annekteringen av Krim og videre militær støtte til opprørerne i øst-Ukraina.

Immanuel Kant var trolig den første som hevdet at demokratier ikke kriger mot hverandre, og at en demokratisk verden ville være en verden uten krig. Selv om denne ideen fortsatt står sterkt, var det lettere å tro på den under den kalde krigen, da de fleste demokratiene stod sammen i en felles systemkamp mot den ikke-demokratiske kommunistiske verden. I dag lever vi ikke lenger i en slik todelt verden. Vi har flere demokratier, men med færre felles interesser enn tidligere – og ikke en felles fiende. Dessuten er det nå borgerkriger som utgjør de største truslene mot verdensfreden.

Historien har også tidligere vist hvordan folkets innflytelse på politikken kan øke tilbøyeligheten til å gå til krig. Revolusjonskrigene som Frankrike satte i gang etter folkets inntreden i politikken er ett klassisk eksempel fra slutten av 1700-tallet. Mange husker sikkert også hvordan Falklandskrigen i 1982 sikret statsminister Thatcher gjenvalg året etterpå i Storbritannia. I Israel så vi nylig at det store flertallet støttet krigføringen på Gaza, og i Russland styrkes altså Putin pga. sin aggressive politikk i Ukraina.

Lærdom nummer 1: Også demokratier kriger.

Det er naivt å tro at demokrati alene vil forhindre krig, ikke minst dersom man samtidig setter likhetstegn mellom demokrati og stemmerett.

Kanskje var dette en av de store feilene som ble begått i kjølvannet av Den arabiske våren? Tydeligst så vi det kanskje i Egypt. Mohammed Morsi fra Det muslimske brorskapet ble valgt til president og satte i gang tiltak som ikke hører hjemme i et demokrati. Elementære rettigheter for mindretallet ble fjernet, og reaksjonen kom raskt. Nå sitter Morsi fengslet, og

Egypt er tilbake i en situasjon svært lik den var før våren satte inn i Kairos gater, med en general som president.

Noe liknende skjedde i Irak, der den amerikanske drømmen var å skape et velfungerende arabisk demokrati. Flere demokratiske valg ble gjennomført, men de sjia-dominerte vinnerne misbrukte sitt flertall til å ekskludere sunniene fra makt og innflytelse i landet. Det ga ekstremistene i IS spillerom til å kunne etablere seg og iverksette sine planer om folkemord.

Et demokrati kan måles ut fra hvordan menneskerettighetene etterleves – særlig hvordan flertallet behandler mindretallet på.

Lærdom nummer 2: Demokrati er mer enn stemmerett.

Hvorfor gikk demokratiseringen bedre i Øst-Europa enn i Midtøsten? At flere av landene hadde demokratiske tradisjoner å bygge på, er en grunn. En annen viktig årsak er at man i Europa hadde organisasjoner som EU og Europarådet som helt siden Jernteppets fall, både ved hjelp av gulrot og pisk, har jobbet for å utvikle og sikre demokratiene i Øst-Europa. Slike institusjoner manglet i Midtøsten i 2011. Det er for øvrig denne rollen den norske regjering nylig kritiserte EU for å svikte ved å ikke konfrontere Ungarns siste tids svekkelse av sitt demokrati.

Et demokrati må også bygges i fredstid og gjøres robust for vanskeligere tider. Det er kanskje ikke så vanskelig å opprettholde et godt demokrati i et land som Norge med god økonomi, lav arbeidsledighet og få virkelige konflikter. Hvordan ville det norske demokratiet tåle langvarig nød eller en enda større terroraksjon enn 22. juli? Ville da hensynet til sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet og mindretallets rettigheter fremdeles stå like sterkt?

Et sentralt spørsmål er hvordan vi kan gjøre demokratier motstandsdyktige mot ekstremisme og antidemokratiske holdninger, uavhengig av hvilke utfordringer fremtiden bringer. Historien har vist hvordan demokratier kan bryte i møte med kriser, konflikter og sterke ledere. En av disse erfaringene er at et demokrati må bygges på mer enn stemmerett, ellers blir det som å bygge et hus på sand. Demokratiets fundament må være verdiene som ligger til grunn og som stadig blir vedlikeholdt og holdt i hevd, med respekt for grunnleggende menneskerettigheter som ytringsfrihet, deltakelse, mangfold, respekt for mindretallets rettigheter og respekt for enkeltmenneskets verdi.

Demokrati er ingen garanti, kun en forutsetning for fred.